

**CUVINTE NOI ÎNTR-UN TEXT ROMÂNESC VECHI,
*CONCIONES LATINAE MULDAVO***

Gh. Chivu
Academia Română
Universitatea din București (România)
10.52846/SCOL.2023.1-2.14

Abstract

In *Conciones Latinae Muldavo*, a Latin-Romanian manuscript compiled in the first half of the 18th century in the northern part of Moldova, there are used, as equivalents for Latin words, lexemes with rare or singular attestations, absent from other old Romanian writings or having meanings that were not recorded. These are regional words, neologisms, lexical calques, semantic calques, and analogical creations, illustrative for the level of knowledge, respectively for the way of using the lexical system of the Romanian language by a cultured Italian missionary.

Keywords: *Old Romanian language, literary lexicon, regional words, neologisms analogical lexical creations, semantic calques*

Résumé

Dans les *Conciones Latinae Muldavo*, un manuscrit latin-roumain élaboré dans la première moitié du XVIIIe siècle dans la région nord de la Moldavie, des lexèmes rares ou uniques, absents d'autres anciens écrits roumains ou ayant des significations non consignées, sont utilisés pour équivaloir à certains mots latins. Il s'agit de calques lexicaux, de calques sémantiques et de créations analogiques, illustrant le niveau de connaissance, ainsi que la manière dont un missionnaire italien cultivé utilisait le système lexical de la langue roumaine.

Mots-clés: *vieux roumain, lexicque littéraire, créations lexicales analogiques, calques sémantiques, néologismes*

1. Cercetarea cuvintelor, vechi sau recente, înregistrate în limba română, constituie una dintre preocupările principale ale doamnei profesoare Florica Dimitrescu, decanul de vârstă al lingviștilor români.

În intensa și bogata sa activitate științifică¹, Doamna Profesoară a studiat și a editat texte românești vechi², oprindu-se în repetate rânduri asupra vocabularului utilizat în scrieri aparținând unor etape istorice diferite³. De mai mulți ani, *Dicționarul de cuvinte recente*, lucrare unicat în lexicografia românească, ajunsă la a III-a ediție⁴, înregistrează noutățile lexicale din româna actuală. Inventarul realizat, foarte bogat și extrem de divers, permite cunoașterea în detaliu a modificărilor înregistrate, sub influențe diferite, de lexicul românei moderne, facilitând identificarea unor prime atestări, utile totdeauna pentru stabilirea etimologiei unui cuvânt sau pentru descoperirea unor trasee culturale nu o dată surprinzătoare.

Închinăm acum doamnei profesoare Florica Dimitrescu, la remarcabilă aniversară, câteva considerații formulate pe marginea lexicului folosit în omiliarul bilingv intitulat *Conciones Latinae Muldavo*, text românesc vechi puțin cercetat, întrucât manuscrisul nu a fost încă publicat. (Ediția integrală a textului, realizată prin transcriere interpretativă, așteaptă să iasă de sub tipar la Editura Academiei Române⁵.)

Urmărim în cadrul acestui studiu nu doar consemnarea și ilustrarea prin citate a formei, respectiv a sensului cu care sunt utilizate mai multe cuvinte, parțial sau deloc cunoscute, ci și raportarea acestora la lexicul românesc vechi. Pentru că textul al cărui vocabular îl cercetăm, singular în vechiul nostru scris literar⁶, aduce

¹ A se vedea articolul de prezentare publicat de Dorina N. Rusu, în *Membrii Academiei Române, 1866-2022. Dicționar*, Partea I (A–L), Ediția a VI-a, revăzută și adăugită, Editura Academiei Române, București, 2023, pp. 550–551.

² *Tetraevanghelul tipărit de diaconul Coresi, Brașov, 1560–1561, comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănăcești, 1574*, Editura Academiei Române, București, 1963; *Testi rumeni antichi (secoli XVI–XVIII)*, Editrice Antenore, Padova, 1970 (în colaborare cu Alexandru Niculescu).

³ Florica Dimitrescu, *Dinamica lexicului românesc – ieri și azi*, Editura Clusium, Editura Logos, [Cluj-Napoca, București], [1995]; Idem, *Din lexicul limbii române vechi (și nu numai)*, Editura Universității din București, 2014; Idem, *Teme lexicale actuale (începutul sec. al XXI-lea)*, Editura Academiei Române, București, 2014; Idem, *Aspecte din istoria lexicului limbii române (sfârșitul secolului al X-lea – începutul secolului al XXI-lea)*, Editura Universității din București, 2018.

⁴ Prima ediție a lucrării a fost publicată în 1982, la Editura Albatros. Alte două ediții, realizate în colaborare cu Alexandru Ciolan și Coman Lupu, au văzut lumina tiparului la Editura Logos, în 1997, respectiv în 2013.

⁵ Silvestro Amelio, *Conciones Latinae Muldavo*, Studii introductive, ediție de text și glosar de Gh. Chivu și Florentina Nicolae, Editura Academiei Române, București, 2023.

⁶ Pentru prezentarea și pentru analiza sintetică a textului, singurul dintre cele datorate misionarilor italieni care au activat în Moldova în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, păstrat într-o bibliotecă publică din România, vezi articolul nostru, *Conciones Latinae Muldavo, un manuscris singular du XVIIIe siècle*, publicat în „Dacoromania”, s.n., XXVI, 2021, nr. 2, pp. 145–155.

informații nu doar despre vocabularul nostru literar, ci și despre nivelul de cunoaștere, respectiv despre modul de utilizare de către un străin instruit⁷ a sistemului lexical al limbii române.

2. Cea mai amplă dintre scrierile misionarilor italieni care interesează limba română veche, *Conciones Latinae Moldavo*, înregistrat sub cota ms. rom. 2882 în fondurile Bibliotecii Academiei Române⁸, a fost găsit de către Duiliu Zamfirescu în arhiva unei familii din Roma⁹. Este o compilație de 86 de predici¹⁰, cu text paralel, latinesc și românesc. Partea latinească a manuscrisului a fost selectată din mai multe omiliare apusene, alcătuite de Radulphis Ardens, de Petrus Paludensis, respectiv de Ludovicus Granatensis¹¹. Traducerea românească a omiliilor selectate îi aparține în totalitate lui Silvestro Amelio. Iar manuscrisul ajuns până la noi este o copie îngrijită, executată în Italia, în anul 1725¹², a originalului folosit cu siguranță de către misionarul italian în timpul misiunii sale în Moldova¹³.

Valoros din punct de vedere teologic (prin datele privitoare la modul de desfășurare a serviciului religios, la începutul veacului al XVIII-lea, într-o biserică românească de rit catolic), manuscrisul bilingv intitulat *Conciones Latinae Moldavo* oferă și informații prețioase privind limba română. O limbă folosită cu certitudine în timpul slujbei, limbă ale cărei caracteristici sunt în mod evident rezultatul unui amestec de norme. Cele mai multe dintre acestea erau caracteristice subdialectul

---

⁷ Silvestro Amelio, trimis al papei în comunități catolice din nordul Moldovei, a fost „prefect al misiunilor apostolice pentru Moldova, Țara Românească, Bugeac și Transilvania”, după cum singur notează la finalul părții introductive din *Conciones Latinae Moldavo*.

⁸ Vezi Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, II. BAR 1601–3100, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 396.

⁹ Duiliu Zamfirescu, *Opere*, II. *Integrala corespondenței, A–M (Academia Română – Titu Maiorescu)*, Ediție îngrijită de Ioan Adam și Georgeta Adam, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2021, pp. 1–5.

¹⁰ În partea introductivă a manuscrisului, Silvestro Amelio notează că textul cuprinde 85 de predici. Nu este exclus ca a 86 predică să se fi adăugat ulterior redactării părții introductive, în timpul copierii formei cunoscute a manuscrisului.

¹¹ Vezi pentru ultima sinteză privitoare la aceste surse, Florentina Nicolae, *Conciones Latinae Moldavo by Silvestro Amelio. Observations on the Latin Version*, în „Studii de onomastică și lexicologie (SCOL)”, XIV, nr. 1–2, 2021, Editura Universitaria, Craiova, pp. 299–306.

¹² Notația *Anno a Christo nato 1725* se află pe prima filă a manuscrisului. Potrivit unei scrisori autografe, puse în valoare de Tereza Ferro (*Le Conciones latinae-moldavo di Silvestro Amelio (1725)*), în *Akten der Theodor Gärtner-Tagung*, ed. G. A. Plangg, M. Iliescu, Innsbruck, „Romanica Aenipontana”, XIV, 1987, pp. 297–304), Silvestro Amelio a lucrat asupra textului din *Conciones* până în 1737.

¹³ Traducerea în limba română a unor predici latinești pentru utilizare în cadrul slujbelor importante din an este greu, dacă nu imposibil de justificat în afara spațiului românesc.

moldovenesc, respectiv graiului vorbit de localnici, pe care misionarii italieni îl utilizau în scopul unei mai mari apropieri de credincioși (o serie de fonetisme, câteva specifice unor vorbitori veniți în nordul Moldovei din Transilvania; forme gramaticale locale, multe arhaice sau analogice; un număr însemnat de regionalisme lexicale). Numeroase sunt însă și formele, cuvintele, respectiv structurile de tip elevat, apărute ca efect al culturii unui misionar originar din Italia, care cunoștea și utiliza în mod curent limba latină.

Din acest amestec interesant de vechi și de nou, de forme, structuri și cuvinte uzuale cu creații sau fapte de limbă foarte probabil particulare, selectăm pentru început o listă de regionalisme lexicale, respectiv de cuvinte populare, unele având, în textul lui Silvestro Amelio, prime atestări cunoscute sau fiind utilizate cu sensuri care nu au fost până acum înregistrate¹⁴.

Iată, într-o enumerare desigur incompletă, mai multe exemple interesante pentru istoria lexicului românesc¹⁵: *aplica* „a apleca, a hrăni, a alăpta” (212^r, 366^r), *aplecătoriu* „cel care hrănește, întreține (un copil)” (53^r), *ascultoi* „ascultător, supus” (242^r), *barcă* „arcă” (42^r), *bicinit* „persoană biciuită, pedepsită” (126^r), *bicinitură* „pedepsire, biciuire” (46^v, 299^v), *chitit*, -ă „prudent(ă), socotit(ă)” (109^r, 441^v), *cocie* „trăsură” (255^r), *dubas* „luntre mare” (229^v), *dzămos* „pepene (galben)” (83^r, 83^v), *feredeu* „baie” (17^r, 224^v), *gazdă* „persoană bogată; locuință închiriată” (281^r, 388^r), *hudiță* „uliță mărginașă” (283^r), *hultur* „vultur” (451^v), *lencă* „adăpost, loc de refugiu” (271^v), *maștihă* „mamă vitregă” (135^r, 135^v), *megieș* „vecin” (23^r, 293^r, 357^r), *mierță* „unitate de măsură pentru cereale” (267^r), *morcoti* „a murmura” (223^v, 224^v), *număra* „a numi” (6^r), *olat* „ținut, regiune” (26^v), *pilotă* „saltea de puf” (231^v), *rocoșit* „răscolat” (375^v), *stupi* „a scuipa” (283^v), *șanț(e)* „dig, construcție de pământ, făcută pentru apărare” (262^r, 270^r), *șifariu* „șafar, intendent (necinstit)” (148^r, 223^v), *ștubeiu* „stup (rudimentar) de albine” (141^r), *tină* „noroi” (314^v), *ultuit*, -ă „altoit, -ă” (116^r).

Urmare a cunoștințelor de limbă latină ale misionarului italian, corelate, în anumite contexte, cu necesitatea de a utiliza, în traducerea românească, un termen specific ritului catolic, *Conciones Latinae Muldavo* cuprinde o serie de neologisme, multe aflate și ele nu o dată la prima atestare într-un text vechi românesc¹⁶: *afect*

¹⁴ Ne raportăm, când facem această constatare, în primul rând la citatele înregistrate în dicționarul tezaur al limbii române. A se vedea *Dicționarul limbii române*, I–XIX, ediție anastatică, Editura Academiei Române, București, 2010.

¹⁵ Fiind vorba de o listă sintetică, cuvintele selectate sunt menționate sub forma de bază. La fel vom proceda la întocmirea listelor de cuvinte din paragrafele următoare.

¹⁶ Cf. lista de intrări din Gh. Chivu, Emanuela Buză, Alexandra Roman Moraru, *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421–1760)*, Editura Științifică, București, 1992.

„afecțiune, sentiment” (120^r), *benchet* „(fig.) petrecere, chef” (6^r), *capitul* „capitol” (45^r), *coronui* „a încorona” (28^r, 146^r), *efect* (443^r), *epistolie* (135^r, 450^v), *famă* „faimă” (192^r), *formă* (39^v, 382^r), *(i)dropic* „persoană bolnavă de hidropizie” (306^r, 313^r), *iciu* „viciu, păcat” (32^r, 168^v, 233^r); vezi și *icios*, *-oasă* „vicios, -oasă, păcătos, -oasă” (156^v, 201^v), *lancie* (432^v), *logos* (35^r), *materie* „substanță; subiect, temă” (10^v, 40^r, 367^v), *papă* (120^r, 156^v), *patron* „sfânt protector” (375^v, 419^r), *poetic* „poet” (53^v), *procesie* „procesiune” (440^v), *psalmista* „psalmist” (252^v), *publican* „funcționar roman însărcinat cu strângerea dărilor” (224^v, 276^v), *regulă* (441^r), *sacrament* (212^v, 326^v, 360^v), *sentenție* „decizie, hotărâre; maximă” (435^v, 436^r, 444^r), *sumă* (și *somă*) „rezumat al conținutului unei evanghelii; sumă” (196^r, 200^r, 454^r), *testament* „act juridic; fiecare dintre cele două părți ale Bibliei” (5^r, 115^r); vezi și *quingagesima* (89^v), *septuagesima* (81^r), *sexagesima* (85^v), latinisme specifice ritualului catolic, preluate ca atare din sursa latinească în textul românesc.

Frecvent, în cadrul omiliilor traduse de Silvestro Amelio apar și forme puțin obișnuite, rezultat al adaptării unor neologisme la structura derivativă a limbii române sau al calchierii formei unor cuvinte latinești: *alergătoriu* „precursor” (12^r), *apostolesc* „apostolic” (156^v), *asămănătură* „similitudine (dată ca pildă)” (228^r), *bizuință* „credință” (6^v), *canonesc* „canonic” (40^v), *(e)vanghelesc* „evangelist” (34^v, 42^v, 128^r, 433^v), *făcătoriu* „creator” (35^r, 214^r), *făcătură* „creație” (37^v), *fericenie* „fericire” (27^r, 31^r, 391^v), *înalgios* „jignire, umilință” (28^v), *înluminătură* „revelație” (42^v), *Lămuritoriu* „Purgatoriu” (3^v), *noință* „noutate, lucru sau atitudine nouă” (6^v, 7^r), *păscărit* „pescuit” (237^r), *prostime* „simplitate, sinceritate” (289^r), *rușinat* „de rușine” (198^v), *scrisoare* „scriptură” (41^r), *suflețesc* „sufletesc, spiritual” (265^r), *uniciune* „comuniune” (135^r).

Iar mai multe creații analogice, fără corespondent în alte texte românești vechi, dovedesc utilizarea într-un mod personal a cunoștințelor dobândite de Silvestro Amelio cu privire la limba română și la sistemul ei derivativ. (Corelarea, în textul românesc din *Conciones*, a unor baze și a unor afixe, ambele cunoscute, dar nicicând combinate în același mod pentru a obține derivate românești, amintește de o notație făcută de autorul primei gramatici a limbii române, destinată misionarilor știutori de limbă latină, limbă „căreia acest idiom valah [pe care îl învățau misionarii] îi datorează originea”¹⁷.)

¹⁷ Vezi *Institutiones Linguae Valachicae. Prima gramatică a limbii române scrisă în limba latină*, Editura Academiei Române, Ediție Gh. Chivu. Traducerea textului latinesc Lucia Wald, București, 2001, pp. 50–51: „Certe, si ea linguae hujus facilitas est (quod quotidiana docet experientia) ut permulti, qui inter ejus populares frequentius versantur velut aliud agentes eam condiscant, haec adminicula istis praeceptionibus sociata, illud efficient, ut qui brevi tempore, facillique opera ad non vulgarem hujusce Idiomatis cognitionem pertingant, multum ad id ipso sermoni Latino commodante.” [Desigur (ceea ce experiența

Selectăm, dintr-o listă destul de cuprinzătoare de exemple, câteva, pe care le considerăm relevante pentru modul particular în care Silvestro Amelio, încercând să dea un corespondent adecvat unui lexem latinesc, a creat cuvinte cu structură lexicală și cu caracteristici morfologice reperabile în limba română. Pentru o mai bună punere în evidență a sensului (și, astfel, a structurii) acestor creații lexicale, cuvintele selectate au fost integrate în citate, iar lexemului avut în vedere i-a fost alăturat, între paranteze drepte, echivalentul existent în pasajul latinesc corespunzător.

ciudenie „minune”: „Ticăițai jidovi, carii nu vor să creadă înviere Domnul<ui>, nici marturie prorocilor, nici apostolilor, nici evanghelistilor, nici marturie sâmnelor, nici a *ciudeneilor* [pentru lat. *miraculorumque*].” (172^v)

cumnăție „înrudire”: „Să cheamă alproapele sau cu *cumnăție* [pentru lat. *cognatione*], cu prieteșugul sau cu credința, cu minte și cu locul.” (290^v)

cunoștiu „cunoaștere”: „Să cădem la picioarele Lui, nu cu Eli la moarte pe spate, ce în față, adecă *cunoștiu* [pentru lat. *cognitionem*] slăbiciunei noastre.” (300^v)

curvărie „curvie”: „Necăjiți-vă armurile voastre, carie sânt pre pământ, carie sânt *curvărie* [pentru lat. *fornicatio*], scumpete, necureție.” (63^v)

domnudzăire „dumnezeire, cucernicie”: „O, neagiunsa dragoste lui Dumnădzău, *domnudzăire* [pentru lat. *pietatis*] de biu curătoare, dărnicie a lui Dumnădzău n-au lăsat tot supt picioarele noastre.” (211^v)

dumnădzăiresc pios, evlavios”: „Așe omul *dumnădzăirescu* [pentru lat. *pius*] înluminat cu bunătăți să întăriește ca piatra întru mila lui Dumnădzău.” (410^r; vezi și 14^r, 382^r)

dumnedzăirește „în mod pios, cu evlavie”: „Aceasta întii este să să numere, carie este a sufletelor noastre (de vom trei *dumnedzăirește* [pentru lat. *pie*]) cu rugătorii în ceriu.” (390^r)

fericenie „fericire”: „În două feliiuri au vrut să-și ie cu virtute sa *fericenie* [pentru lat. *beatitudinem*].” (407^v)

fiesc „filial, de fiu (atitudine ~ față de părinte)”: „Cu afectu *fiesc* [pentru lat. *paterno*] trebuie să-l ascultăm și să-i urmim.” (104^v)

izbăvenie „izbăvire”: „Va sfătui de sănătate și de *izbăvenie* [pentru lat. *incolumitati*] lui.” (393^r)

îndreptățatură „îndreptare”: „Întoarce însă orbilor înluminare ș-a inimii, ș-a trupului; școpilor *îndreptățatura* [pentru lat. *rectitudinem*] și inimei, ș-a trupului.” (14^r)

---

zilnică ne arată), accesibilitatea acestei limbi se vede din faptul că cei care se află în mijlocul vorbitorilor ei și o învață în timp ce se ocupă cu altceva, atunci de bună seamă, slujindu-se de aceste precepte ca de un sprijin, vor reuși ca, în scurt timp și cu efort mic, să ajungă la cunoașterea științifică a acestei limbi, de ajutor pentru aceasta fiindu-le însăși limba latină.]

măicesc, -ească „matern, -ă, de mamă”: „Maica dară, îndemnată de fiii săi și cu dragoste *măicească* [pentru lat. *materno*] amăgită, aceasta atâta cinste cere fiilor.” (376^v)

mămie „atitudine, comportament de mamă (față de copii)”: „Voi, pentr-aceie, părinților și maicelor, vă fie aminte de *mămie* [pentru lat. *nutritura*] ce bună.” (54^r)

pocăincios „cel care se pocăiește”: „Întii însă <...> cine apropie *pocăincioșilor* [pentru lat. *poenitentium*] la Cristos.” (224^r)

ședenie „ședere, starea de amortire (din timpul somnului)”: „Iară pren paturi să înțăliegем somnul, *șidenie* [pentru lat. *torporem*] carele moaie pre om.” (6^r)

tătesc, -ească „patern, de tată”: „Cu afectu *tătesc* [pentru lat. *paterna*] pre aceieș o îndesește.” (104^v)

timpuriește „temporar, pentru scurt timp”: „Ceși era însă Domnul *timpuriește* [pentru lat. *temporaliter*] să facă, au prevedzut mainte den veci.” (42^r)

trebuială „necesitate, trebuință”: „Dragoste și *trebuiala* [pentru lat. *usus*] fămeiei sale, nemăsurată, păcat.” (6^v)

vânătură „vânătoare”: „Cu *vânătura* [pentru lat. *venationem*] prepoveduire, mărăgând pe drum cu dzece poroncile lezei, au trecut la marie păgânătățe.” (284^v)

vremesc „trecător, pământesc”: „Nu trebuie a amagi cu ceva pre stăpânul *vremesc* [pentru lat. *temporali*].” (262^v)

3. În partea românească a celui mai cuprinzător dintre textele alcătuite de misionarii italieni, care au activat în Moldova, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, intitulat *Conciones Latinae Muldavo*, există, după cum probează exemplele consemnate în paginile anterioare, cuvinte numeroase, care pun în evidență bogăția deosebită a vocabularului românesc utilizat de către Silvestro Amelio.

Sunt aceste cuvinte în primul rând lexeme vechi și populare, respectiv regionalisme, unele aduse în sate moldovenești de locuitori veniți din zone diverse ale Transilvaniei. Numeroase sunt însă și neologisme, și calcurile de diverse tipuri. Iar seria destul de bogată de creații lexicale, folosite pentru echivalarea unor lexeme latinești, pare să indice faptul că misionarul italian nu a cunoscut sau nu a identificat un corespondent românesc adecvat în vocabularul literar al epocii. Ilustrează deci aceste creații analogice, în mod indirect, nivelul atins de vechea noastră limbă literară? (Lexemele de acest tip înregistrate în *Conciones* sunt similare creațiilor lexicale consemnate, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în primul rând în texte datorate lui Dosoftei.¹⁸) Sau sunt aceste lexeme dovada modului în care a

---

¹⁸ A se vedea sinteza oferită în studiul *Atestări lexicale în scrierile mitropolitului Dosoftei*, în „Limba română”, LII, 2003, nr. 5–6, pp. 393–398.

deprins limba română un misionar instruit, cunoscător al sistemului latinesc, moștenit de limba română?

Răspunsul, edificator și pentru modul de învățare a limbii române de către străini, poate fi confirmat sau, dimpotrivă, negat de rezultatele cercetărilor viitoare asupra lexicului vechilor noastre scrieri literare. Cercetări care pot aduce atestări noi și pentru arhaisme, pentru regionalisme, respectiv pentru neologisme utilizate în *Conciones*, multe aflate, potrivit cunoștințelor noastre, la prima atestare.

BIBLIOGRAFIE

1. *Dicționarul limbii române*, I–XIX, ediție anastatică, București, Editura Academiei Române, 2010.
2. *Institutiones Linguae Valachicae. Prima gramatică a limbii române scrisă în limba latină*, București, Editura Academiei Române, Ediție Gh. Chivu. Traducerea textului latinesc Lucia Wald, 2001.
3. *Testi rumeni antichi (secoli XVI–XVIII)*, A cura di Alexandru Niculescu e Florica Dimitrescu, Padova, Editrice Antenore, 1970.
4. *Tetraevanghelul tipărit de diaconul Coresi, Brașov, 1560–1561, comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănăstirea, 1574*, Ediție Florica Dimitrescu, București, Editura Academiei Române, 1963.
5. Silvestro Amelio, *Conciones Latinae Muldavo*, Studii introductive, ediție de text și glosar de Gh. Chivu și Florentina Nicolae, București, Editura Academiei Române, 2023.
6. Florica Dimitrescu, *Aspecte din istoria lexicului limbii române (sfârșitul secolului al X-lea – începutul secolului al XXI-lea)*, Editura Universității din București, 2018.
7. Idem, *Din lexicul limbii române vechi (și nu numai)*, Editura Universității din București, 2014.
8. Idem, *Dinamica lexicului românesc – ieri și azi*, Editura Clusium, Editura Logos, [Cluj-Napoca, București], [1995].
9. Idem, *Teme lexicale actuale (începutul sec. al XXI-lea)*, București, Editura Academiei Române, 2014.
10. Gh. Chivu, *Atestări lexicale în scrierile mitropolitului Dosoftei*, în LR, LII, 2003, nr. 5–6, pp. 393–398.
11. Idem, *Conciones Latinae Muldavo, un manuscris singular du XVIIIe siècle*, în „Dacoromania”, s.n., XXVI, 2021, nr. 2, pp. 145–155.
12. Gh. Chivu, Emanuela Buză, Alexandra Roman Moraru, *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421–1760)*, București, Editura Științifică, 1992.

13. Teresa Ferro, *Le Conciones latinae–muldavo di Silvestro Amelio (1725)*, în *Akten der Theodor Gärtner-Tagung*, ed. G. A. Plangg, M. Iliescu, Innsbruck, „Romanica Aenipontana”, XIV, 1987, pp. 297–304.
14. Florentina Nicolae, *Conciones Latinae Muldavo by Silvestro Amelio. Observations on the Latin Version*, publicată în „Studii de onomastică și lexicologie (SCOL)”, XIV, nr. 1–2, 2021, Craiova, Editura Universitaria, pp. 299–306.
15. Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române, 1866–2022. Dicționar*, Partea I (A–L), ediția a VI-a, revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Române, 2023.
16. Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești, II. BAR 1601–3100*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
17. Duiliu Zamfirescu, *Opere, II. Integrala corespondenței, A-M (Academia Română – Titu Maiorescu)*, ediție îngrijită de Ioan Adam și Georgeta Adam, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2021.